

Leuren met een litteken van 320 kilo

Erfgoed van omroepen

De IKON wordt opgeheven. Wat te doen met een monument voor in El Salvador vermoorde IKON-journalisten? Over de redding van een delicate erfenis.

Door onze redacteur
Mark Duursma

De wand moest er voor worden versterkt. Een stalen frame aan de achterzijde biedt tegenwicht aan het kunstwerk aan de voorzijde. Geen bescheiden werk: 2,5 bij 3,5 meter, 320 kilo graniet en albast. Een zwarte horizon, een rood zeil, een witte levenskern. De IKON spreekt van een monument.

Twee weken geleden werd de wandplastic opgehangen in de hal van het NOS-gebouw op het Mediapark in Hilversum. Op 17 maart wordt het opnieuw onthuld, voorzien van een nieuwe plaque. Om toe te lichten dat het werk herinnert aan de moord op vier IKON-journalisten in El Salvador op 17 maart 1982, en aan de dood van hun collega Cornel Lagrouw in hetzelfde land op 19 maart 1989.

Hoe komt een IKON-monument in een NOS-gebouw? En waarom is voormalig IKON-radiojournalist Job de Haan een jaar bezig geweest om het beeld ergens onderdak te krijgen?

Precies veertig jaar na de oprichting, op 1 januari 2016, houdt de IKON op te bestaan. Na de grote opruiming, waarbij acht omroepen overblijven, is er geen plaats meer voor kleine zendgemachtigden. De progressief-christelijke omroep, met zendtijd namens zeven kerkgenootschappen, is aan het afbouwen.

Sinds de vorige zomer is de IKON ingetrokken bij de EO. Het aantal medewerkers ging van 45 naar 17. De EO als tehuis was geen eerste keuze, vertelt De Haan. Dat was de NTR, maar die wilde geen levensbeschouwelijke omroep opnemen. KRO en NCRV hadden het te druk met hun eigen fusie. Voor de EO is de IKON een aantrekkelijke partij, zegt De Haan, want nu bedienen ze het hele kerkelijke spectrum, inclusief de ledenrijke PKN.

Zoals meer omroepen was de IKON jarenlang gehuisvest in een Hilversumse villa. Het pand aan de Bergweg staat nu te koop voor 1,5 miljoen euro. Sinds 1995 hing in die villa de El Salvador-sculptuur van beeldhouwer Marius van Beek (1921-2003). De maker zat dicht bij zijn onderwerp: Van Beek was links geëngageerd, had affiniteit met Latijns-Amerika en kende

Koos Koster - de bekendste van de vier slachtoffers - persoonlijk. Het geld voor de opdracht kwam van een Spaanse mensenrechtenorganisatie.

Voor de IKON is het drama uit 1982 een nog immer schrijnend litteken. Niet alleen door de dood van vier collega's, ook door het felle maatschappelijk debat dat volgde, waarbij de omroep veel kritiek moest incasseren.

Begrijpelijk dus, dat interim-directeur Ton F. van Dijk een goede bestemming wilde voor het verweesde gedenkteken. Hij vroeg Job de Haan om een geschikte plek te zoeken.

De eerste poging was het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, opgericht om audiovisueel erfgoed te archiveren. De architecten voelden er niets voor, het werk zou na een half jaar naar het depot verdwijnen. Een plaats buiten was geen optie, want het deel van albast is poreus.

Burgemeester Pieter Broertjes deelde De Haans mening dat het werk in Hilversum moest blijven. Met een wethouder bekeek De Haan wel twintig gebouwen van Dudok. Vergeefs. De Haan: „In zo'n Dudok-ruimte klopt alles, daar past niets bij.”

Na het Persmuseum en de afdeling Latijns-Amerika van de Universiteit van Amsterdam kwam de zoektocht

Geld voor het beeld kwam van een Spaanse mensenrechtenclub

weer uit in Hilversum, bij de NOS. De Haan: NOS-directeur Jan de Jong zei al snel: dat moet bij ons in de hal. Tot

mijn verrassing heeft hij dat snel kunnen doorzetten, kennelijk hoefde het niet langs allerlei commissies.”

Drie partijen zetten volgende week hun handtekening. De IKON heeft het beeld geschonken aan Beeld en Geluid, die het voor onbeperkte duur in bruikleen geeft aan de NOS. Als eigenaar is Beeld en Geluid verantwoordelijk voor onderhoud en behoud van het kunstwerk. De IKON betaalt de verplaatsing.

De Haan is opgelucht dat het werk een goede bestemming krijgt. Door fusies en verhuizingen kan erfgoed van

omroepen makkelijk verloren gaan. Beeldmateriaal wordt bewaard door Beeld en Geluid maar hoe zit het met andere zaken? De AVRO verzekert dat De Zaaier, beroemd gevelbeeld op de oude villa, en twee beelden van Kees Verkade goed worden beheerd door de huidige eigenaar van het gebouw.

En de immateriële erfenis van de IKON, wat gaat er verloren nu de omroep verdwijnt? Job de Haan: „De nadruk op ethische en morele kwesties in programma's. Daar hadden we geen monopolie op, maar het was bij de IKON wel heel belangrijk.”

De tv-ploeg in El Salvador. Vlnr: Jan Kuiper, Koos Koster, Joop Willemsen en Hans ter Laag. FOTO IKON

Bevestiging van het gedenkteken in de ontvangsthal van het NOS-gebouw op het Mediapark in Hilversum. FOTO RIEN ZILVOLD

EL SALVADOR, 1982

Tv-ploeg gedood

In maart 1982 maakt een tv-ploeg van de IKON reportages over de burgeroorlog in het Midden-Amerikaanse El Salvador, waar de linkse guerrillabeweging FMLN strijdt tegen het leger en de door de VS gesteunde regering van president Duarte. De ploeg bestaat uit correspondent Koos Koster, redacteur Jan Kuiper, cameraman Joop Willemsen en geluidsman Hans ter Laag.

Op 11 maart wordt het team verhoord door een speciale politie-eenheid. De foto links, gemaakt na hun vrijlating om 5 uur 's ochtends, verscheen in lokale kranten. Op 17 maart reist het team naar Chalatenango, om daar in guerrillagegebied te filmen. **Kort na hun ontmoeting met de FMLN worden de journalisten, en vier guerrilleros, doodgeschoten.** Een VN-rapport uit 1993 concludeert dat er sprake was van een voorbereide aanslag door het Salvadoraanse leger.

De moord zorgt in Nederland voor grote ophef, met een piek van anti-Amerikanisme en solidariteit met Latijns-Amerika.

Ook ontstaat er discussie over de rol van de IKON en over geëngageerde journalistiek. Koster, wonend in Latijns-Amerika en de informele teamleider, wordt verweten het risico van de fatale trip niet goed te hebben ingeschat.

In haar pas verschenen boek *Niet meer stil* spreekt Saskia ter Laag, zus van Hans, met betrokkenen en nabestaanden. **Binnen en tussen de families van het viertal bestaat veel wrok en verwijdering,** verzoening blijkt nu nog moeilijk.